

НАЦІОНАЛЬНО-ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
(НА ПРИКЛАДІ ЕТНІЧНИХ ГРУП
ДОНБАСЬКОГО РЕГІОНУ)

Досліджується етнічний аспект освітнього потенціалу населення Донбасу за рівнями освіти: повної вищої, базової вищої, неповної вищої, повної загальної середньої, базової загальної середньої, початкової. З'ясовується забезпеченість етнічних груп регіону правом на здобуття освіти рідною мовою, умовами розвитку їхньої національної самобутності та культури.

Ключові слова: Донбас, національна політика України, освіта, етнічні групи.

Lesia Kovach. National educational policy of Ukraine: state problems and ways of perfections (on examples of ethnic groups of Donbas region). The ethnic aspect of educational potential of population of Donbas region is probed after the levels of education: complete more high, base more high, incomplete more high, complete general middle, base general middle, initial. Material well-being of ethnic groups of region turns out by a right on the receipt of education by the mother tongue, terms of development of their national originality and culture.

Keywords: Donbas, national policy of Ukraine, education, ethnic groups.

З проголошенням державної незалежності утвердження і забезпечення прав національних меншин стало одним з найважливіших обов'язків Української держави. Права громадян – представників різних національностей, а також гарантії цих прав, у тому числі і в культурно-освітній сфері, зафіксовані в Конституції України (1996 р.); *законах України:* «Про національні меншини в Україні» (1992 р.), «Про мови в Українській РСР» (1989 р.), «Про освіту» (1991 р.), «Про професійно-технічну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про дошкільну

освіту», «Про вищу освіту» (2002 р.), «Про охорону дитинства»; Концепції розвитку культур національних меншин України (1995 р.); *міжнародно-правових актах*: «Загальній декларації прав людини» (1948 р.), «Рамковій конвенції про захист національних меншин» (ратифіковано Верховною Радою України у 1997 р.), «Європейській хартії регіональних мов або мов меншин» (ратифіковано у 2003 р.). Також національним законодавством беруться до уваги такі документи, як Конвенція з прав дитини, Гаазькі рекомендації з прав національних меншин на освіту (1996 р.), Ословські рекомендації щодо мовних прав національних меншин (1998 р.). Крім цього, чинне законодавство України передбачає захист прав національних меншин шляхом укладення міждержавних договорів та угод. За роки незалежності Україною укладено близько 72 міжурядових і 37 міжвідомчих угод про співпрацю в галузі освіти і науки із 53-ма країнами світу. Серед них 13 міжурядових угод про визнання й еквівалентність документів про освіту та вчені звання.

За оцінками таких авторитетних міжнародних організацій як ООН, РЄ, ОБСЄ, українське законодавство щодо забезпечення мовно-освітніх прав національних меншин відповідає принципам і основним вимогам міжнародно-правових стандартів у цій сфері [1].

Водночас демократичний вибір України та бажання нашої країни якнайшвидше інтегруватись у європейське та світове співтовариство викликають потребу в подальшому вдосконаленні системи національної освіти, яка б не лише відповідала стандартам Європейського Союзу, а й співвідносились із потребами й особливостям соціально-економічного, національно-культурного та територіального розвитку України. Для цього потрібна комплексна і неупереджена наукова оцінка реального стану справ у цій сфері, на підставі якої можна було б запропонувати оптимальні варіанти та сценарії прискорення даного процесу.

На жаль, проведений аналіз наукової літератури засвідчив, що питання освіти національних меншин України періоду незалежності хоча і були предметом розгляду науковців (І. Попеску, М. Шульги, В. Кулика, Я. Лазар, О. Калакури, Л. Ковач, С. Кота, І. Лопушинського) [2],

проте висвітлювалися лише частково, що не дає можливості комплексно оцінити існуючу ситуацію та виробити відповідні для цього рекомендації.

Обрання в якості об'єкта дослідження освітнього рівня населення Донбаського регіону (включає Донецьку і Луганську області) обумовлено рядом чинників:

Етнополітичні: поліетнічний склад населення, наявність компактних поселень етнічних груп, порівняно висока частка останніх серед мешканців окремих адміністративно-територіальних одиниць – від сіл і селищ до районів і міст.

Економічні: Донбас – найпотужніший за обсягами виробництва і найчисельніший за населенням старопромисловий регіон України, який має значний науково-технічний і виробничий потенціал, що надає йому вирішальної переваги у процесі ринкової трансформації економіки країни та є суттєвим фактором у виробленні та реалізації її державної соціально-економічної політики.

Етнокультурні: характерним для регіону є українсько-російський культурний синтез, що склався на рівні повсякденності. Його виникнення обумовлено взаємодією переселенських потоків у процесі заселення краю, що у результаті призвело до наявності домінуючої коаліції українців та росіян по відношенню до представників інших етносів.

Проведений на основі результатів першого Всеукраїнського перепису населення 2001 р. аналіз варіації рівнів освіти найбільш чисельніших етнічних груп Донбаського регіону, об'єднаних нині поняттями «повна вища освіта», «базова вища освіта», «неповна вища освіта», «повна загальна середня освіта», «базова загальна середня освіта», «початкова загальна освіта», виявив існування між ними певних відмінностей.

Зокрема, частка осіб з повною вищою освітою (віднесені ті особи, які закінчили вищий навчальний заклад – академію, інститут, консерваторію, університет та інші, прирівняні до них вищі навчальні заклади, які надають освітньо-кваліфікаційний рівень: «спеціаліст», «магістр») серед росіян *Донецької області* становила: 13,1 %, серед

греків – 12,8 %, українців – 11,1 %, білорусів – 10,63 %, татар – 9,2 %. Серед росіян *Луганської області* – 11,52 %, серед білорусів – 10,62 %, українців – 10,07 %, татар – 8,26 %.

Не спостерігалось особливих відмінностей у частці осіб із базовою вищою освітою (особи, що закінчили коледж та інші, прирівняні до нього вищі навчальні заклади, які надають освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр»). В українців *Донецької області* вона становила – 0,54 %, росіян – 0,51 %, греків – 0,50 %, білорусів – 0,33 %, татар – 0,44 %. В українців *Луганської області* – 0,25 %, росіян – 0,22 %, білорусів – 0,17 %, татар – 0,07 %.

Серед осіб, які мали неповну вищу освіту (ті, хто закінчив технікум, училище або інші, прирівняні до них вищі навчальні заклади, які дають освітньо-кваліфікаційний рівень: «молодший спеціаліст») в *Донецькій області* росіяни трохи переважали українців, греків та білорусів (частка осіб названих національностей становила: 21,79 %, 20,55 %, 20,80 %, 20,85 %, відповідно). Меншою ця частка була у татар – 18,50 %.

У *Луганській області* частка осіб з неповною вищою освітою серед українців становила 17,65 %, серед росіян – 18,94 %, білорусів – 19,29 %, татар – 17,08 %.

Модальним для усієї сукупності населення України є рівень повної загальної середньої освіти (віднесено осіб, які закінчили старшу школу: 10 і 11 років навчання). За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. у *Донецькій області* цей рівень освіти мали: 36,40 % татар, 34,55 % росіян, 34,54 % українців, 33,17 % греків, 33,22 % білорусів.

У *Луганській області* серед українців він становив 38,13 %, росіян – 37,32 %, білорусів – 37,48 %, татар – 37,74 %.

Водночас помітною серед населення регіону лишається й частка малоосвічених осіб. Базову загальну середню освіту (ті, хто закінчив основну школу: восьмирічну в 1963–1989 рр., семирічну до 1961 р. і раніше, 10 класів школи– (див. табл. 1) в *Донецькій області* мали: 17,91 % білорусів, 17,46 % татар, 17,06 % українців, 15,81 % греків, 15,63 % росіян. Початкову загальну – 14,08 % татар, 13,99 % греків, 13,87 % білорусів, 13,64 % українців, 12,2 % росіян.

У Луганській області базову загальну освіту мали: 16,79 % українців, 15,70 % росіян, 17,58 % білорусів, 19,30 % татар.

Початкову загальну (ті, хто закінчив початкову школу або 3 класи в 1972 р. і пізніше; 4–6 класів; 7 класів у 1960 р. і пізніше; 8 класів у 1990 р. і пізніше; навчався в 5–9-му класах станом на 5 грудня 2001 р.) – 13,94 % українців, 12,67 % росіян, 11,58 % білорусів, 13,52 % татар.

Отже, найвища частка осіб із повною вищою освітою, яка знижує ризики бідності, підвищує імовірність отримання вищих доходів і впливає на спосіб життя, була серед росіян Донецької (13,1 %) і Луганської областей (11,52 %). Найменша – серед татар. У Донецькій області вона становила 9,2 %, у Луганській області – 8,26 % (див. табл. 1.) [3, с. 312–313, 315–316].

Причини, що на це вплинули, різноманітні і складні. Вони полягають у відмінностях історичного шляху розвитку етносів, специфіці їхнього менталітету, у різних рівнях урбанізації, та дії цілого ряду інших чинників. Росіяни є переважно урбанізованим етносом. Рівень їхньої урбанізації у Донецькій області у 2001 р. був вищий за середній (90 %) і становив 95 %. У трьох містах – Донецьку, Макіївці та Єнакієві вони залишалися найчисельнішою етнічною групою, складаючи 48,2 %, 50,8 % та 51,4 % населення, відповідно.

Лише трохи поступалися росіяни українцям у Маріуполі (44,4 % росіян і 48,7 % українців) та Горлівці (44,8 % росіяни, і 51,4 % українців).

Українці ж, навпаки, здебільшого проживають у селах, що значно ускладнює їхні шанси отримати вищу освіту: на відміну від міських жителів, у них, як правило, виникають проблеми з житлом, умовами навчання, витратами на переїзд. До того ж загальний рівень підготовки випускників міських шкіл був і залишається значно вищим, ніж сільських. Серед найбільш значимих причин: їх недоукомплектованість спеціалістами з базових дисциплін, велика зайнятість вчителів і батьків домашнім господарством, перевантаження учнів самостійною роботою, обмеженість використання різноманітних форм навчально-виховної роботи.

Таблиця 1

**Розподіл населення найбільш численних національностей за рівнем освіти
у Донецькій і Луганській областях (у %)
(за матеріалами Всеукраїнського перепису населення 2001 р.)**

Етнічні групи	Все населення у віці 10 років і старші, осіб	Донецька область							
		3	4	5	6	7	8		
		3	4	5	6	7	8		
	Все населення	Повну вищу	Базову вищу	Неповну вищу	Повну загальну середню	Базову загальну середню	Початкову загальну		
<i>Українці</i>									
все населення	2510352	11,5	0,54	20,55	34,54	17,1	13,64		
міське населення	2193058	11,84	0,55	21,39	34,62	16,52	12,75		
сільське населення	317294	5,66	0,41	14,75	33,95	20,84	19,78		
<i>Росіяни</i>									
все населення	1716358	13,09	0,51	21,74	34,55	15,63	12,27		
міське населення	1633328	13,41	0,52	21,99	34,49	15,40	12,06		
сільське населення	83030	6,74	0,40	16,74	35,70	20,03	16,55		

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Греки</i>							
все населення	71931	12,81	0,5	20,80	33,17	15,81	13,99
міське населення	48109	15,53	0,53	22,75	32,76	14,62	11,80
сільське населення	23822	7,33	0,43	16,86	34,0	18,21	18,41
<i>Білоруси</i>							
все населення	43556	10,63	0,33	20,85	33,22	17,91	13,87
міське населення	40523	10,94	0,34	21,34	33,10	17,65	13,58
сільське населення	3033	7,33	0,26	14,31	34,85	21,33	17,80
<i>Татари</i>							
все населення	18299	9,25	0,44	18,50	36,40	17,46	14,08
міське населення	17174	9,57	0,41	18,85	36,14	17,55	13,70
сільське населення	1125	4,17	0,88	13,15	40,44	16,08	19,91

Продовження таблиці 1

Луганська область							
1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Україні</i>							
все населення	1345771	10,06	0,25	17,65	38,13	16,79	13,94
міське населення	1112715	11,0	0,25	18,60	38,39	15,98	12,99
сільське населення	233056	5,56	0,20	13,13	36,86	20,66	18,45
<i>Росіяни</i>							
все населення	924083	12,39	0,22	18,94	37,32	15,70	12,67
міське населення	839051	12,99	0,22	19,45	37,36	15,22	12,21
сільське населення	85032	6,55	0,17	13,85	36,98	20,43	17,2
<i>Білоруси</i>							
все населення	20183	10,62	0,17	19,29	37,48	17,56	11,58
міське населення	18538	11,1	0,7	19,79	37,51	17,19	11,21
сільське населення	1645	5,34	0,12	13,67	37,20	21,88	15,80
<i>Татари</i>							
все населення	8201	8,26	0,17	17,08	37,74	19,30	13,52
міське населення	7866	8,44	0,16	17,12	37,63	19,19	13,47
сільське населення	335	4,18	0,29	16,1	40,29	21,79	14,62

Актуальною є й проблема надання послуг освіти у селах з малою кількістю дітей. Сьогодні більше половини (51,4 %) сільських населених пунктів із дітьми 7–17 років не мають шкіл. Кожне друге сільське поселення (46 %), де є діти у віці 7–17 років, але не має школи, знаходиться від найближчої школи на відстані, що перевищує 5 км, а кожне десяте – взагалі на відстані більше 10 км.

Рівень підключення до мережі Інтернет у сільській місцевості у 2010/2011 навчальному році становив 45 %; у міських поселеннях – 81,6 %, тобто різниця становила 36,6 відсоткові пункти [4].

У цілому результати Всеукраїнського перепису населення 2001 р. засвідчують відсутність будь-якої дискримінації за національною ознакою та достатньо високий рівень освіти найбільш чисельних етнічних груп Донбаського регіону.

Про, в основному, ефективну роботу державних органів влади в національно-освітній сфері свідчить мережа загальноосвітніх навчальних закладів, яка загалом відповідає етнічному складу населення регіону.

Так, відповідно до інформації управління освіти і науки Донецької облдержадміністрації, мови національних меншин як предмет станом на 2010/2011 навчальний рік вивчало 5868 учнів у 73 освітніх установах області, у тому числі:

- новогрецьку мову – в 30 навчальних закладах (2946 учнів);

- іврит – в 2 навчальних закладах (215 учнів);

- китайську мову – в 1 навчальному закладі (15 учнів);

- німецьку мову – в 38 навчальних закладах (2839 учнів);

- польську мову – в 3 навчальних закладах (212 учнів).

Факультативно мови національних меншин мало можливість вивчати 2446 учнів у 59 навчальних закладах області, у тому числі:

- новогрецьку мову – в 50 навчальних закладах (2102 учнів);

- німецьку мову – в 1 навчальному закладі (19 учнів);

- польську мову – в 8 навчальних закладах (325 учнів).

Невід'ємною складовою навчально виховного процесу є недільні школи. У них не лише вивчають рідну мову, але й відбувається важливий процес усвідомлення дітьми своєї належності до етнонаціональної спільноти. Учні знайомляться з особливостями традицій і культурним надбанням свого народу, беруть участь у роботі фольклорних гуртків, стають учасниками аматорських колективів. Відкриваються недільні школи при загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцеях, вищих навчальних закладах, професійно-технічних училищах за наявності двох і більше різновікових класів та не менше 8 осіб для міської місцевості; у сільській місцевості – незалежно від їхньої кількості, але не більше 15–20 осіб у класі. Рішення про відкриття недільних шкіл приймають виконавчі комітети місцевих рад народних депутатів. Їх фінансування здійснюється за рахунок коштів засновників (громадських організацій, громадських фондів, культурно-освітніх товариств), а також державного і місцевого бюджетів. Підпорядковуються такі школи органам державного управління освітою.

Станом на 2010/2011 навчальний рік у Донецькій області функціонувало 17 недільних шкіл (595 слухачів). З них:

- 1 вірменська (15 слухачів);
- 1 єврейська (60 слухачів);
- 2 німецькі (90 слухачів);
- 7 новогрецьких (268 слухачів);
- 4 польські (102 слухачі);
- 2 татарські (60 слухачів).

У 2002 р. у Маріупольському державному університеті відкрито єдиний в Україні факультет грецької філології, де готують фахівців із новогрецької мови і літератури.

При Донецькому національному університеті діє лабораторія з вивчення єврейської культури, філософії, історії та івриту. Деякі молоді викладачі готуються до захисту кандидатських дисертацій з названих дисциплін.

Поширеною в регіоні є підтримка зарубіжними країнами (етнічною батьківщиною) національних меншин, які мешкають на території Донбасу. Постійну підтримку своїм співвітчизникам на Донеччині надають Всесвітня Рада греків зарубіжжя (УАЕ), уряд Греції, громадські організації,

приватні особи. Зокрема, в Маріуполі у 2000 р. побудований Культурний центр, у 2003 р. – Грецький діагностичний медичний центр.

Міністерство освіти Ізраїлю здійснює постійну допомогу єврейській школі м. Донецька у стажуванні викладачів та школярів. За сприяння організації «Колель Хабар» відбулася реконструкція синагоги й будівництво Благодійної їдальні. За підтримки організації «Відергебурт» у 7 містах Донецької області функціонує 12 груп з вивчення німецької мови.

Проблемним питанням для органів державної влади Донбаського регіону залишається стан україномовної освіти. Так, за статистичними даними управління освіти і науки Донецької облдержадміністрації станом на 2010/2011 навчальний рік в області функціонувало 1147 закладів дошкільного виховання. Статус україномовних мали 1044 заклади, або 91 % від їх загальної кількості. У них виховувалося 92318 дітей, або 74,9 % від їхньої загальної кількості (123317).

У 2010/2011 навчальному році в області функціонувало 1080 загальноосвітніх шкіл. У 750 школах навчання провадилося українською мовою. Кількість учнів становила 323404 особи, або 46,7 % від їхньої загальної кількості.

У 103 професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ) українською мовою навчалося 25871 учень, або 67,8 % від їхньої загальної кількості.

Мережа вищих навчальних закладів області у 2010/2011 навчальному році включала 18 установ освіти III–IV рівнів акредитації державної форми власності та 14 недержавної; 81 заклад I–II рівнів акредитації (в т. ч. 1 недержавної форми власності). У вищих навчальних закладах (ВНЗ) III–IV рівнів акредитації українською мовою навчалося 82034 студенти, або 57,7 % від їхньої загальної кількості; у ВНЗ I–II рівнів акредитації – 17986 студентів, або 46 % від загальної кількості студентів цієї категорії [5].

У 2010 р. лише 5988 осіб, або 22,48 % учасників Зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних закладів – ЗНТ (його проходження є обов'язковою умовою вступу у вищі

навчальні заклади України) з Донецької області виявили бажання скласти тест з історії України українською мовою, натомість російською – 20649 осіб, або 77,52 %. Усього для проходження ЗНТ у Донецькій області зареєструвалося 36220 осіб. З них тест з історії України складало 26637 осіб, або 73,54 % від усієї кількості зареєстрованих учасників зовнішнього незалежного оцінювання. Тест з математики складало 24834 особи (68,56 %). З них українською мовою – 5220 осіб, або 21,02 %, російською – 19614 осіб, або 78,98 %.

Схожою була ситуація і на Луганщині. Тест з історії України у 2010 р. у Луганській області виявило бажання скласти 15229 осіб, або 73,43 % від усієї кількості зареєстрованих учасників зовнішнього незалежного оцінювання (20738 осіб). З них українську мову для виконання своїх тестових завдань обрали – 3288 осіб, або 21,59%, російську – 11941 особа, або 78,4 % [6]. Тест з математики складало 13008 осіб (62,73 %). З них українською мовою – 2490 осіб, або 19,14 %, російською – 10518, або 80,86 % [7]. Якщо порівняти ці показники з аналогічними у 2008 р., то ситуація майже не змінилася. Тоді скласти тести українською мовою виявили бажання 18 % учасників зовнішнього незалежного оцінювання, у той час як російською – 81,0 % [8]. Однією з причин існуючої ситуації є те, що навіть учні україномовних шкіл Донецької і Луганської областей насправді навчаються російською мовою, а українською значаться лише на папері. Загальновідомим є і той факт, що у багатьох «українізованих» школах як учні, так і вчителі на перервах, в учительській, під час різних позаурочних заходів як правило спілкуються російською мовою.

Ситуація, яка склалася на Донбасі з впровадженням української мови в навчальний процес, значно шкодить формуванню дійсно української національної еліти, консолідації та розвитку українського суспільства. Адже оволодіння державною мовою створює громадянам України більше можливостей для участі в суспільному, політичному й економічному житті країни, реалізації власних запитів і потреб. У Гаазьких рекомендаціях щодо прав

національних меншин на освіту чітко зазначено: «Міжнародно-правові акти, що стосуються освіти мовою меншин, проголошують, що меншини не тільки мають право на підтримку своєї національної самобутності шляхом спілкування рідною мовою, а й мають право інтегруватися в більш широке суспільство держави і брати участь у житті цього суспільства, вивчаючи державну мову». Конституція України, закон України «Про мови в Українській СРСР», постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Комплексних заходів щодо всебічного розвитку і функціонування української мови» та Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. визначають, що держава гарантує всі необхідні умови для того, щоб представники національних меншин змогли оволодіти державною мовою.

Отже, проведене дослідження засвідчило існування, хоча і незначних, але певних відмінностей в освітньому рівні найбільш чисельних етносів Донбаського регіону. Це вимагає розроблення і реалізації відповідної державної політики щодо їх подолання. Ігнорування ж існуючих диспропорцій не тільки негативно відіб'ється на соціальних позиціях певної особи чи етнічної групи, але й може спровокувати міжетнічне невдоволення та напругу. В підсумку це негативно позначиться на загальній конкурентоспроможності всієї країни. Адже інтелектуальний потенціал кожної з етнічних груп є багатим і неповторним. Забезпечення ж рівних можливостей у доступі до якісної освіти створює більше шансів для переходу суспільства із стадії перехідних процесів до етапу стійкого розвитку.

Публікація найближчим часом статистичних матеріалів перепису населення 2012 р. дозволить продовжити дослідження етнічних процесів шляхом проведення аналізу етнічних відмінностей освітнього рівня як в Україні та її регіонах, так і окремо серед міського та сільського населення. Це дасть можливість більш адекватно оцінити ситуацію та запропонувати відповідні рекомендації щодо вдосконалення національної та освітньої політики держави.

1. Табачник Д., Попов Г., Пилипенко Т. Національні меншини України: етнокультурний вимір. – К. : Етнос, 2007. – С. 4.

2. Лазар Я. Культурне та громадське життя польської етнічної меншини Прикарпаття // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – 2003. – С. 170–174; Ковач Л., Войналович В. Специфіка етнокультурних та етноконфесійних процесів // Закарпаття в етнополітичному вимірі. – К. : ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. – С. 592–635.

3. Розраховано за джерелом: Розподіл населення найбільш численних національностей за статтю та віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державний комітет статистики України, 2004. – С. 312–313, С. 315–316.

4. Нерівні можливості дітей в Україні: аналіз та рекомендації для політики (на основі моніторингу щодо економічної нерівності домогосподарств та доступу дітей до послуг соціальної сфери). Режим доступу :

5. Інформаційно-аналітична доводка про стан мовної ситуації та забезпечення прав національних меншин у Донецькій області. Режим доступу : <http://www.donoda.gov.ua/main/ua/publication/content/10984.htm>

6. Український Центр Оцінювання якості освіти. Офіційний звіт про проведення зовнішнього незалежного оцінювання знань випускників загальноосвітніх навчальних закладів України в 2010 р. – К., 2010. – 352 с.

7. Розраховано за джерелом: Український центр оцінювання якості освіти. Офіційний звіт про проведення зовнішнього незалежного оцінювання знань випускників загальноосвітніх навчальних закладів України в 2010 році. – К., 2010. – 352 с.

8. Освіта та наука в Україні. Режим доступу : <http://www.news/43992.html>